

**АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ АСПІРАНТІВ І ДОКТОРАНТІВ
ПІД ЧАС НАПИСАННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Верхотурова Мар'яна Андріївна

кандидат історичних наук, доцент,

*керівник відділу організаційного забезпечення наукових проєктів
і міжнародної діяльності*

*Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Наука – необхідна умова розвитку держави. Науковий потенціал, як стратегічний ресурс країни, потребує особливої уваги та збереження в умовах війни. Аспіранти та молоді вчені – основа майбутнього української науки потребують особливої підтримки в складний для країни час.

Згідно даних, оприлюднених на сайті Державної служби статистики, за даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти, наданими для розміщення Державним підприємством «Інфоресурс» в Україні у 2022 році загалом навчалось 33826 аспірантів. Для порівняння, у 2009 році навчалось 34115 аспірантів, у 2010 – 34653, у 2015 – 28587, у 2021 – 26389. У 2023 році до аспірантури було зараховано 18451 особу [1]. Такі статистичні дані дають нам підстави вважати питання академічної мобільності під час написання дисертаційного дослідження в Україні є вкрай актуальним як в мирний, так і у воєнний час.

Важливою частиною проведення дисертаційного дослідження є робота в архівах, бібліотеках, лабораторіях поза межами наукової установи чи закладу вищої освіти. Академічна мобільність – можливість учасників освітнього процесу та науковців здійснювати наукову та освітню діяльність в іншому закладі вищої освіти чи науковій установі на території України чи поза її межами. Академічна мобільність регулюється Законом України «Про вищу освіту», Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Положенням про порядок реалізації права на академічну мобільність затвердженим постановою КМУ від 12 серпня 2015 р. № 579 (у редакції від 21.05.2022), Положенням про навчання студентів та стажування (наукове стажування) аспірантів, ад'юнктів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном затвердженим постановою

КМУ від 13 квітня 2011 р. № 411 (у редакції від 05.04.2017) [2; 3; 4; 5]. Порядок виїзду з України регламентується Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», Правилами перетинання державного кордону громадянами України, затверджені постановою КМУ від 27 січня 1995 року № 57 (у редакції постанови КМУ від 25 серпня 2010 р. № 724 (зі змінами від)). За загальним правилом на період дії правового режиму воєнного стану громадянам України чоловічої статі віком від 18 до 60 років, а також жінкам військовозобов'язаним обмежено виїзд за межі України, крім військовозобов'язаних, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації відповідно до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [6; 7; 8].

Відзначимо, 2 квітня 2024 року Уряд вніс зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України, дозволивши академічну мобільність студентам-чоловікам, які є громадянами України віком від 18 до 22 років і які навчаються на бакалавраті за денною формою (або ж на магістратурі медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування). Втім, вище згадана норма не розповсюджується на аспірантів і докторантів [7].

Війна вимагає швидкої реакції на нові виклики, пов'язані із потребою законодавчого регулювання різних сфер державного життя. Окрім того, в умовах війни виникають нові етичні дилеми, пов'язані із правами людини, гуманітарним правом та забезпеченням справедливості. Одним з викликів, який постав перед українськими науковцями – неможливість проведення науково-дослідної роботи за кордоном науковцями чоловікам від 18 до 60 років, які є військовозобов'язаними громадянами України у зв'язку із воєнним станом. В ході написання дисертаційного дослідження онлайн архіви та бібліотеки далеко не завжди можуть в повному обсязі допомогти вченому вирішити поставлені перед вченим завдання.

З початком повномасштабної війни Україна отримала значну підтримку міжнародних партнерів у найрізноманітніших сферах і галузях. Не стали винятком освіта й наука. Багато університетів та наукових установ в цілому світі підтримали українських науковців. Втім, в переважаючій більшості випадків, відкритими опціями змогли скористатися лише українські аспірантки та докторантки. Натомість аспіранти і докторанти чоловіки, які є військовозобов'язаними громадянами України не мають можливості здійснювати наукову роботу в наукових та навчальних установах за кордоном, окрім категорій, яким за загальним правилом дозволений виїзд за кордон [7]. Вважаємо, що такий стан речей негативно впливає на якість та результативність наукових досліджень.

В підсумку мусимо відзначити, що у зв'язку з воєнним станом практично всі аспіранти і докторанти чоловічої статі, які є громадянами України віком від 18 до 60 років, позбавлені можливості очно проводити дослідження у зарубіжних архівах, бібліотеках та лабораторіях, що може мати суттєвий негативний вплив на повноту наукових досліджень та інтеграцію наукових здобутків українських вчених у міжнародний науковий простір. В доступі для аспірантів та докторантів чоловіків залишається внутрішня академічна мобільність. Результативність роботи у ЗВО, наукових установах, архівах та бібліотеках значною мірою залежить від наукового завдання, поставленого перед дисертантом. Отже, в умовах воєнного стану доцільно при виборі теми дисертаційного дослідження військовозобов'язаним аспірантам та докторантам чоловікам враховувати можливості здійснення наукового пошуку поза межами Alma mater. Вважаємо, що в контексті європейської інтеграції України такий стан речей особливо негативно впливає на можливість дисертанта в повному обсязі вивчити та проаналізувати аспекти обраної проблематики з врахуванням європейського досвіду.

Література

1. Аспірантура в Україні. Статистична інформація Державної служби статистики в Україні. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.08.2024).

2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 21.08.2024).

3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 21.08.2024).

4. Про порядок реалізації права на академічну мобільність: Постанова КМУ від 12 серпня 2015 р. № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.08.2024).

5. Про навчання студентів та стажування (наукове стажування) аспірантів, ад'юнктів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном: Постанова КМУ від 13 квітня 2011 р. № 411. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.08.2024).

6. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21.01.1994 № 3857-XII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text> (дата звернення: 20.08.2024).

7. Про правила перетинання державного кордону громадянами України: Постанова КМУ від 27 січня 1995 року № 57 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.08.2024).

8. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 21.08.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-411-8-9>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ

Галуцько Валентин Васильович

доктор юридичних наук, професор,

голова ГО «Академія адміністративно-правових наук»

м. Київ, Україна

Штучний інтелект, в умовах сьогодення, є наслідком суспільного прогресу, який дозволяє в разі підвищити ефективність інтелектуальної діяльності та значно збільшити продуктивність реального сектору економіки. Проте штучний інтелект, хоча й є новою якістю сучасного життя, не заміняє людину, зокрема людину-творця, ні за своєю сутністю, ні за можливостями.

Що стосується наукових досліджень, то штучний інтелект є вдалим помічником науковця, який у багато разів підвищує ефективність наукового аналізу завдяки швидкому виявленню та обробці великих масивів інформації за визначеними вченим критеріями. Він значно економить час науковця, який раніше витрачався на технічну складову наукової діяльності.

Ми не знайшли у відкритих джерелах інформацію про те, що наукові установи забороняли вченим використовувати штучний інтелект у наукових дослідженнях. Проте в системі вищої освіти ситуація є більш складною. В ній домінують три основні підходи: перший – заборона використовувати штучний інтелект у навчальних цілях; другий – ігнорування можливостей і недоліків штучного інтелекту; третій – нормативно-правове та етичне впорядкування використання штучного інтелекту.